

ETIKA NA JAVNOM UNIVERZITETU

ETHICS AT A PUBLIC UNIVERSITY

Prof. dr Novo Plakalović

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Pale

Doc. dr Nikola Gluhović

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Pale

Mr Dragan Plakalović

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Pale

Abstrakt: Cilj ovog preliminarnog istraživačkog uvida je da se sagledaju i ocjene domeni u kojima se naročito ispoljavaju neetična ponašanja na javnim univerzitetima u Republici Srpskoj. U tom kontekstu cilj je bio da se procjeni i ukaže na razloge narušavanja univerzitetskog morala u slučaju javnog univerziteta. Polazna hipoteza je da opšti sistem vrijednosti u društvu determiniše etiku i sistem vrijednosti na univerzitetu i da se univerzitet nije izdvojio iz opšteg miljea siromašnog društva i tranzicione ekonomije. Univerziteti nisu napravili značajniji iskorak i napredak iako su uložena značajna javna finansijska sredstva u odnosu na nivo dohotka društva. S obzirom na specifičnost i mali obim transakcija univerzitet može, bez obzira na siromaštvo okruženja, postići bolje rezultate nego li to ekonomsko okruženje obećava i garantuje. Narušavanje univerzalnih etičkih načela i standarda akademske zajednice, vidimo kao jedan od ključnih uzroka višegodišnjeg nazadovanja javnih univerziteta a posebno Univerziteta u Istočnom Sarajevu i njegovu izuzetno lošu poziciju na rejting listi svjetskih univerziteta. Istraživanje je zasnovano na neposrednom direktnom posmatranju, aktivnoj participaciji kao i na osnovu više "survey" istraživanja sprovedenih među studentima i nastavnicima univerziteta. Uzrok stagnacije Univerziteta nije samo neadekvatnost menadžmenta već pretjerano zanemarivanje akademske i Univerzitetske etike i raširenog kršenja zakona, pisanih i nepisanih akademskih pravila. Neetična ponašanja se pojavljuju u vidu raširenog plagijatorstva među asistentima, nastavnicima i studentima, nepoštovanja zakona, nepoštovanja prava intelektualne svojine, autoritativnog i neetičnog koncepta menadžmenta,

patronaže i drugog. Sistem vrijednosti u društvu je u velikoj mjeri determinisan autokratskom vladavinom političkih stranaka i apsolutnoj dominaciji politike u svim sferama života u Bosni i Hercegovini, slabom pravnom državom i raširenom korupcijom. Autonomija Univerziteta je samo formalna i ne ugrožava je država već njeno narušavanje najčešće dolazi iznutra. Koncept menadžmenta Univerziteta se zasniva na principima koji su u suprotnosti sa zdravim konkurentskim akademskim okruženjem. Slabi kontrolni mehanizmi od strane državnih nadzornih organa i javnosti to omogućuju. Sa relativno kratkom tradicijom javni univerziteti, a posebno Univerzitet u Istočnom Sarajevu, djeluje u etički i vjerski homogenoj zajednici koja preko svoje tradicije, kulture, običaja i ideologije direktno determiniše etiku i moral na Univerzitetu koji nisu u skladu sa izvornom idejom Univerziteta i onemogućava doslednije poštovanja etičkih i drugih pisanih i nepisanih pravila u sferi visokog obrazovanja.

Ključne riječi: public university, university ethics, system of values, university management,

1. UVOD

U javnosti je već duži niz godina rasprostranjeno uvjerenje da su državni univerziteti u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj kvalitetni i uspješni univerziteti, posebno u poređenju sa privatnim univerzitetima koji u javnosti, još uvijek ne uživaju veliko povjerenje. U visok nivo i kvalitet naših javnih univerziteta, jednom prilikom nas "ubjeđuje" rektor jednog od dva državna Univerziteta u Republici Srpskoj posredstvom medija. Povodom potpisivanja

“Povelje o unapređenju nauke, obrazovanja...” sa predstavnicima vlasti, on izjavljuje da univerziteti sprovede reforme kojima “žele da pokažu svijetu da se ne igramo sa visokim obrazovanjem nego da stvaramo univerzitete kakve ima Evropa ili čak bolje” (Glas Srpske, 27.06.2012.). Rezultati i određeni aspekti uspješnosti odnosno vidljivosti i prepoznatljivosti univerziteta u okviru sajber svijeta se ocjenjuju na rang listi svjetskih univerziteta (webometrics). Pozicije naših univerziteta u tom rangu daju potpuno suprotnu sliku koja se bazira na javnim izjavama zvaničnika Univerziteta. Domaći javni univerziteti i pojedini fakulteti na tim rang listama ne samo da ne kotiraju visoko već su pri dnu rang liste od preko 22.000 svjetskih univerziteta koji se rangiraju. Univerzitet u Banjaluci se krajem januara 2014 godine nalazi na 4977 poziciji (2013.g. na 5511 poziciji) a Univerzitet u Istočnom Sarajevu na 10948 mjestu (a 2013. Na 12.134 mjestu. Najbolje rangirani univerzitet iz BiH je na 1928 mjestu. Najbolje rangirana visokoškolska ustanova iz RS (7544) je Elektrotehnički fakultet inače jedan od *najlošije* opremljenih fakulteta Univerziteta u Banjaluci (oprema stara preko 30 godina). Ekonomski fakultet u Banjaluci je na 13309 mjestu (2013. na 9623 mjestu): Inače država je investirala značajna sredstva u taj fakultet a posebno u Ekonomski fakultet na Palama (Glas Srpske 14-16.04.2013.s.6.). Mnogi privatni univerziteti u BIH i RS su mnogo bolje rangirani od javnih univerziteta i fakulteta. Ekonomski fakultet sa koga dolazimo je rangiran an 17340 mjestu. Generalno država (entitet RS) je potrošila impozantna sredstva na javne univerzitete (tokom 16 poslijeratnih godina oko 300 miliona evra). To nije u saglasnosti sa uspjesima iniverziteta i svjedoči o uzaludnom rasipanju javnih resursa.Vrlo je očigledno da je naša percepcija odnosno percepcija domaće javnosti o upješnosti domaćih javnih univerziteta dijametralno suprotna od percepcije nezavisnog posmatrača. Nizak rejting javnih univerziteta objašnjavamo , između ostalog, neadekvatnim slijeđenjem etičkih standarda , te specifičnom kulturom, običajima i vladajućim sistemom vrijednosti u društvu pri čemu je univerzitet njihova paradigma.

2. Dizajn istraživanja

Istraživanje smo bazirali na direktnom posmatranju relevantnih aspekata univerzitetske etike u praksi. Posmatrani su: menadžment univerziteta, nastavnici i saradnici u nastavi i studenti. Primjećena neetična ponašanja smo prijavljivali odgovarajućim organima i institucijama univerziteta i analizirali odgovore. Na osnovu analize razmjera i formi neetičnih

ponašanja pokušali smo objasniti i dovesti u vezu spor napredak javnih univerziteta sa raširenom neetičkom praksom u svim segmentima rada univerziteta. Konkretno ankete smo sprovedli na Univerzitetu u Istočnom Sarajevu (UIS) koji je poslužio kao studija slučaja. Ankete su nam pomogle da objasnimo stavove studenata i profesora univerziteta te objasnimo određene pojave koje su značajne za rast i napredak univerziteta. Ankete su sprovedene na bazi biranog uzorka studenata (60 studenata) čija mišljenja i stavove smatramo relevantnim s obzirom da oni već dobro poznaju stanje na univerzitetu. Anketirani profesori (12 profesora) su bili članovi organa uprave univerziteta ili su vršili rukovodeće funkcije. Nastojali smo anketirati i intervjuisati upućene ljude. Anonimne ankete su pripremljene na bazi postavljenih hipoteza sa unaprijed ponuđenim odgovorima i otvorenim pitanjima u cilju što potpunijeg iznošenja stavova i mišljenja anketiranih. Pratili smo i koristili medijske informacije na svim vrstama medija te internetskih foruma koji se bave problematikom visokog obrazovanja.

3. Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja su da se identifikuju vladajuća etika i sistem vrijednosti na javnim univerzitetima kao faktor (ne) uspješnosti i barijera napretka javnih univerziteta u Republici Srpskoj . Polazna hipoteza je da vladajući sistem vrijednosti u društvu determiniše odnos prema moralu i etici na javnim univerzitetima u RS. Moral i sistem vrijednosti na univerzitetu kod nas se ne razlikuje bitno od onih koji vladaju u društvu. Zato predstavljaju ozbiljnu barijeru progresu javnih univerziteta. *Cilj* je bio da se napravi uvid u način funkcionisanja institucija odnosno organa i tijela Univerziteta kroz redovne procedure a prema pisanim pravilima (Zakon, Statut, pravilnici i kodeksi Univerziteta).

4. Metodologija

Primjenjena istraživačka metodologija je zasnovana na neposrednom uvidu što je rezultat višegodišnjeg posmatranja i aktivnog praćenja događanja na oba javna univerziteta u Republici Srpskoj. Posmatrane organizacije su komplikovan slučaj i ne mogu se pratiti kroz stroga empirijska posmatranja. U njima preovlađuju *norme i društvene veze* koje utiču na ponašanje i *izbore* pojedinaca što je mnogo intenzivnije nego u tržišnoj strukturi. Pokušali smo sagledati dio kompleksnosti bez nužnih pojednostavljanja, kao što je slučaj u strogoj empirijskoj analizi, gdje je analitička rigoroznost sve ali praktično značenje

nikakvo (Hodgson, M.G.2007.p18.). Takav pristup je nužan u kontekstu složenosti javne administracije i načina na koji ona djeluje u specifičnom opštem miljeu bosanskohercegovačkog društva. Posmatranje i praćenje je vršeno tokom dvije godine pa se može govoriti o metodi *sistematskog neeksperimentalnog istraživanja*. Postavili smo cilj, napravili plan i izvršili *posmatranja*. Sve smo *registrovali* kroz pisane forme proistekle iz komunikacije sa Univerzitetom i njegovim organima, Ministarstvom prosvjete Vlade Republike Srpske i inspekcijama Ministarstva . Izvršene su i odgovarajuće ankete među studentima i nastavnicima Univerziteta. Posmatranje je bilo objektivno u smislu da se nije polazilo od predbjeđenja i unaprijed očekivanih rezultata. Sa mnogim ishodom smo bili iznenađeni. Provjeravali smo i testirali način i brzinu reagovanja institucija, organa i tijela Univerziteta te u kojoj mjeri se slijede pisana pravila i procedure, Zakoni i drugi akti Univerziteta. Poštovanje i doslednost u slijedenju etičkih principa je provjeravano u kontekstu menadžmenta univerziteta na svim nivoima, među nastavnicima, saradnicima i studentima. Korišćeni su svi podaci i informacije koje pružaju printani i elektronski mediji te razne druge informacije iz različitih javnih i privatnih izvora.

5. Rezultati istraživanja

5.1. Etika i moral na univerzitetu

Etika se bavi proučavanjem morala i ponekad se taj izraz koristi kao sinonim za pojam morala. Moral označava one postupke i djelatnosti čija je ispravnost ili pogrešnost od značaja. Tu spadaju pravila koja vladaju u određenim djelatnostima a u vezi su sa običajima ili navikama koje društvo ili grupa prihvataju kao ispravne ili kao pogrešne i za koje se uvijek možemo zapitati da li su oni etični. To se dopunjuje zakonima zajednice koji dodatno donose pravne zabrane i kazne za mnoge radnje koje se smatraju nemoralnim. (de George,T.D.1999.p.31.). U praksi smo se uvjerali da se na nekim domaćim javnim univerzitetima neuobičajeno mnogo i lako krše Zakoni u njegovim ključnim odredbama, kao što je *autonomija* na primjer. Pisana pravila i drugi podzakonski akti se nepoštuju niti se primjenjuju propisane sankcije. To smo provjerali u praksi i brojni su dokazi. Iste odredbe se u različitim slučajevima različito primjenjuju odnosno ne primjenjuju. Averzija prema zakonima i pisanim pravilima kod našeg naroda je odavno uočena što je rezultat duge istorijske tradicije (Dvorniković V. 1939.p.687.). Univerzitet se percipira u javnosti zemlje, koja dvije decenije bilježi stopu

nezaposlenosti od 43% (podatak zvanične statistike), kao mjesto gdje se može naći *siguran posao i plata* a ne mjesto gdje se ostvaruju akademska i naučna postignuća. Tu se uz odgovarajuću "podršku" izvan univerziteta , bez mnogo truda na polju nauke i nastave može ostvariti akademska karijera koja nosi najviše privilegije u društvu. Takav pristup rezultira stagnacijom pa i padom ukupnih rezultata univerziteta. Istina da je u rijetkim slučajevima prisutna posvećenost i težnja ka izvrsnosti ali je to nedovoljno da se formira kritična masa. Rasprostranjena korupcija u društvu je možda i veća na univerzitetu. Nepotizam je vrlo česta pojava u koju je šira javnost dobro upućena. Obično je riječ o zapošljavanju djece profesora na fakultetima roditelja koji su uključeni u politiku i vlast. Korupcija po definiciji znači lošu alokaciju resursa pa se time ne mogu očekivati rezultati i postignuća na univerzitetu.

Zakonski uslovi za izbor u nastavnička zvanja su izuzetno labavi i "rastegljivi". U nastavu ulaze ljudi bez ikakvog prethodnog predavačkog ili istraživačkog iskustva u svojim kasnim pedesetim godinama. To se čini bez npr. ikakvih pristupnih predavanja koja su zakonom predviđena niti bez drugih neophodnih uslova. Zapošljavanje na univerzitetu je obično *doživotno* bez obzira na rezultate akademskog rada. Za "naučne" reference je potrebno izdvojiti samo malo novca i ništa više. Plagijati magistarskih i doktorskih radova su *normalna* pojava. Iako Zakon predviđa poništavanje takvih radova i zvanja proisteklih iz njih, u Statutu UIS *nema* predviđene procedure za takve slučajeve. Otkrivanje plagijata akademskih radova ne izazivaju baš nikakve posledice za aktere. Ni jednim aktom nije definisano šta je plagijat tako da su naša proizvoljna "tumačenja" na ivici Ripplijevog "Vjerovali ili ne". Inače, najbolji kodeksi etike američkih univerziteta plagijatorstvo definišu kao namjerno ili svjesno predstavljanje tuđih riječi ili ideja kao svojih. (Strajk,K. Mos,P. s.39.). Kod nas se licitira u kom procentu se smije nekažnjeno prepisati tuđi tekst. Obimno prepisivanje je "opravdano" ako je citiran izvor!?! I tako u nedogled.

Bolonjski proces je samo puka forma koja je po mnogim mišljenjima samo unazadila domaće visoko školstvo. Na univerzitetu se upisuju *svi* završeni srednjoškolski. Dakle i oni koji ne ispunjavaju uslove pa se "konvoj" često ravna prema njima (Glas Srpske, 04.05.2012.). Na nekim fakultetima gotovo svi studenti "kupuju kartu na avetinjskoj željezničkoj stanici za voz koji nikuda ne ide". "Službenici" im dijele karte za Nikuda a red omladine koja stoji pred šalterom plaše prijetnjom da bez vozne karte neće moći putovati vozom. Što je najgore i u pravu su. (Bek,

2001.s.254.). U Republici Srpskoj se iz armije nezaposlenih (44000 u BiH a 60% mladih uopšte nema posao) sa visokoškolskom diplomom svaki dan javljaju na desetine "diplomiranih" na konkurse za mjesta prodavačice, sekretarice, mesara, pekara, konobara, radnice u kladionici, šalteru...(Press, 6.mart 2014.) . Za njih je beznačajno da će ikada više naći posao u svojoj struci za koju su se obrazovali.

Zaštita *prava intelektualne svojine* praktično ne postoji (radnje za fotokopiranje otvoreno i neovlašćeno nude prethodno spremne fotokopirane udžbenike). Kuriozitet je da jedan od autora ovog teksta nije uspio prodati ni jedan jedini primjerak autorske knjige koja služi kao udžbenička literatura. Dovoljno je bilo ustupiti samo jedan primjerak biblioteci Fakulteta i da tako svi dođu do neophodne knjige. Samo oglašavanje i poziv bez ikakve obaveze, da studenti kupe knjigu, bar 5-6 komada, je "kažnjeno" u studentskoj anketi sa ocjenom po tom osnovu od 3,7 (od 5 mogućih).

Veliki broj profesora na UIS istovremeno ima stalno zaposlenje u RS i u Srbiji . Naravno, da se ne može znati tačan broj ali neke slobodne procjene pominju razne brojke od oko 100 nastavnika. Prijave kršenja zakona na univerzitetima se uglavnom vrše rijetko i obično anonimno. Ako su javne to se kažnjava na razne načine. Ukoliko se neki profesor u ime akademske slobode i nekonformizma ohrabri da javno iznese primjedbu u ekstremnim situacijama rizikuje čak premlaćivanje i teške fizičke povrede. Slučaj profesora M.Čelića iz Banjaluke . U Kodeksu profesionalne etike Univerziteta u Istočnom Sarajevu suviše je mnogo odredbi koje ne dozvoljavaju bilo kakvo javno istupanje i iznošenje mišljenja, stavova, kritika o Univerzitetu bez prethodne "saglasnosti" Uprave. Jedino što je dozvoljeno to je kritika "pravila" Univerziteta (www.ues.ba). Bilo kakva kritika rada uprave, čak i u okviru univerziteta, dakle izvan javnosti, podložna je sankcijama koje predviđa Kodeks proefesionalne etike. Na taj način "Kodeks" služi prvenstveno zaštiti pozicije uprave čak i po cijenu ugrožavanja ustavnih i zakonskih prava zaposlenih.

Na univerzitetima, posebno u Istočnom dijelu Republike Srpske gdje izostaju mnogi bitni elementi urbane kulture, dominantni etički principi su direktan odraz tradicije etnički, vjerski i kulturno homogene grupacije ljudi. Nakon tragičnog sukoba u BiH etničke zajednice su se razdvojile i izolovale tako da je izgubljen suptilni i delikatni balans u međusobnoj saradnji tri etničke zajednice koji je bio prisutan u urbanim sredinama prije sukoba. U osnovi naše tradicije je kultura

starih srpsko- crnogorskih plemenskih zajednica gdje je zemljišna osnovica za svako pleme bila kolektivna pa je zemljište iz privatne svojine bilo manje značajno. Zajednica je funkcionisala kao kolektiv uz vladavinu snažnih nepisanih pravila i normi ponašanja. Aktuelne grupe na univerzitetu snažno podsjećaju na primitivna društva koja opisuje Elisbeth Colson (1960.) u kojima se zbog bezbjednosti odnosno predviđanja svakog ponašanja neprestano procjenjuje svaki pojedinac iz grupe. Po svakodnevnom ponašanju i ophođenju naših radnika npr. iz opštih službi možemo uvijek sa sigurnošću procjeniti naš vlastiti aktuelni rejting. Svakodnevno se procjenjuju moći, snage i značaj pojedinca u grupi . Kao i u primitivnim društvima ovdje se formiraju guste društvene mreže u kojima ljudi potpuno razumiju jedni druge a opasnost od nasilja ih tjera na očuvanje reda . Osnovni oblik međusobne razmjene je poklanjanje (Posner R.1980.) a familijarne veze su ključne. U našem narodu se kroz istoriju stvorio *idealni* lik uzornog čovjeka- "dobar čovjek", (primjer ljudskosti i junaštva) ujednačenog značenja u govoru i mislima svih plemenika. (Vukosavljević V.S.2012.s.319.). U našoj posmatranoj grupi pripadnici se međusobno kvalifikuju kao "dobri " (dakle prihvaćen je kao dio grupe) što je sasvim dovoljna argumentacija da za njih grupa "učini" nešto suprotno pisanim pravilima . Uz običaje i ponašanja karakteristična za plemensku zajednica prisutni su snažni recidivi feudalnih odnosa, patrijarhalnih seoskih zadruga, "obogaćenih" konceptom upravljanja nasljeđenim iz perioda socijalističkog sistema. U sušini je u pitanju *kolektivistički* pristup, karakterističan za svaki od pomenutih oblika društvene organizacije. U tom kontekstu se formiraju brojne, vrlo homogene grupe bazirane na sličnim osnovama koje rukovodstvu, kojemu je primarni cilj stalno produžavanje mandata, obezbjeđuju dugotrajnu i dugogodišnju egzistenciju na upravljačkim pozicijama a oni pripadnicima grupe pružaju zaštitu i druge, obično protivpravne pogodnosti (*klijentelizam*). U kontekstu produženja mandata se nastoji obezbjeđiti podrška *političkih patrona* izvana , a iznutra se vodi borba za obezbjeđenje *glasačke infrastrukture* ("glasačka mašina") u odgovarajućim organima koji im izglasavaju mandate. Formiranje glasačke mašine automatski znači negativnu selekciju. Radi produženja mandata logičan je interes da se javnost (kako univerzitetska tako i opšta javnost) ne informiše o stvarnom stanju na Univerzitetu, a pogotovo *ne o problemima* jer to direktno nanosi štetu menadžmentu. Zato upravi *ne odgovara transparentnost rada* univerziteta i kritički sud javnosti koji je u ovom slučaju najvažniji *kontrolni mehanizam*.

Frensis Fukujama (2007.s.93.) iznosi stav da je ponašanje u javnoj administraciji (univerzitetu npr.) u principu *idiosinkrazijsko* i nije podložno širim generalizacijama. Prema našim iskustvima kao i mišljenju Udruženja prosvjetnih radnika Republike Srpske, ponašanje i način upravljanja u domaćim javnim ustanovama (posmatrači nas često definišu kao *predinstitucionalno* društvo) se odvija po jedinstvenoj matrici koju su izgradile političke partije vukući tradiciju iz sistema višedecenijske vladavine monopola samo jedne partije (komunističke). Takva autokratska struktura je projektovana i uspostavljena i na javnim insitucijama, pa tako i na javnim univerzitetima (UPNRRS, 2006). Demokratski principi se vrlo teško ili nikako infiltriraju u tu strukturu. Jedna od posljedica je dramatično uzdrman pa i urušen sistem vrijednosti.

Upravljanje javnim univerzitetima u RS se odvija u uslovima u kojima je konflikt gotovo svakodnevna pojava. Moguće je kontrolisano i funkcionalno, *pozitivno* djelovanje konflikata koji, kao takvi, poboljšavaju organizacioni potencijal (Gordon,J.R.1998.p.280.). Alternativa kontrolisanju *pojedinačnih* konfliktnih tokova (uglavnom interpersonalne ili intergrupne konflikte) je koncepcija koju predlaže Rahim (2002.p.210-231.). Cilj je svesti na minimum negativne efekte konflikata i ojačati njihove konstruktivne funkcije. U našem mentalitetu neistomišljenik se doživljava kao neprijatelj pa je teško rješavati konflikte i upravljati njima. Pobjediti znači učiniti suparnika slabim. Kriza međuljudskih odnosa je očekivana u uslovima opšte krize. Rektor (dekan) jedino mora da bude vješt u iskorištavanju postojećih sukoba pojedinaca i grupa za sebe i svoje ciljeve. Efikasan mehanizam ostvarivanja neetičkog uticaja ide preko "operacionalizacije" egzistencijalnog straha zaposlenih. To se prvom redu čini u cilju ostvarivanja ličnih interesa pod okriljem interesa univerziteta i društva uopšte.

Najznačajniji recidiv socijalizma, vrlo živ i aktuelan u našim "grupama" je *paternalizam* ("parentelism"). Odnosi se "na stavove osoba koje traže da im se nametnu vrednosti drugih osoba, vrednosti države ili transcendentálnih sila" (Pejovich.S.Colombatto E.2008.p.64.). Kolektiv ili država oslobađa pojedinca njegove odgovornosti u ulozi nezavisnog subjekta. Zaštita je za mnoge ljude vrijedna žrtvovanja slobode. Pripadnici grupa na univerzitetima žele da imaju autoritativnog vođu (nekad i neformalnog) koji sa svoje strane to izvanredno prepoznaje i zna šta treba pružiti kolektivu odnosno svakom njegovom pojedinom pripadniku. Za "pomoć" i podršku očekivane kontrausluge su poslušnost i lojalnost. U ovakvim grupama *gregarni* motiv je vidno istaknut (lat. *gregis*- stado) a mnogi autori ga

smatraju urođenim odnosno nagonskim (Rot N.2002s.361.). U našim prilikama nije isključivo riječ o tome već je to dobrim dijelom rezultat potrebe za zaštitom od *bespomoćnosti* u koju uprava ubjeđuje zaposlenike. Okupljanje u grupu nije odraz društvenosti već prisile koju nameće menadžerska ekipa raznim metodima, ignorisanjem, ucjenama, smjenama dekana fakulteta i drugim "činjenjima" ili "nečinjenjima". Tu još uvijek *ne živi* prava *ideja* univerziteta o kojoj govori Karl Jaspers (2003). Apsolutni izostanak odgovora uprave na oko 60 naših prijava neetičnih ponašanja, rezultirao je sa samo 3 "mlaka" odgovora iznuđena od strane Ministarstva prosvjete, je najbolji dokaz nevoljnosti i nedostatka unutrašnje želje da se slijede formalna pravila a prije svega i iznad svega pisani i nepisani moralni i etički kodeksi akademske zajednice.

5.3. Neki stavovi anketiranih profesora i studenata

Iz ankete sprovedene među profesorima ističemo neke zanimljive stavove. Značajan dio ispitanika smatra da menadžeri na univerzitetu treba da imaju *dobre veze* sa politikom. Zakoni i akti Univerziteta se po mišljenju ispitanika primjenjuju od prilike do prilike. Ispitanici smatraju lošom situaciju da na stručnim organima u vezi stručnih pitanja jednako pravo glasa imaju asistenti i predstavnici studenata (obično se u praksi suprotno zakonu biraju iz reda najlošijih studenata) koji često preglasavaju profesore čime se "stručni" organi univerziteta pretvaraju u parlamente svih zaposlenih. Obično rad takvog organa podsjeća na odnose koji vladaju u *marokanskom suku*, kako ga opisuje Richard Posner (1960). Rad univerziteta je *netransparentan*. Na pitanje da li treba da su nastavnici i saradnici Univerziteta upućeni u poslovanje Univerziteta, 86% anketiranih profesora se opredjelilo za odgovor da ih povremeno treba informisati što je očekivani odgovor na činjenicu da u praksi nema nikakvih informacija o djelatnosti i poslovanju univerziteta. Na pitanje da li je menadžment dužan da reaguje na obraćanje profesora, pogotovo ako su u pitanju neki problemi tj. pritužbe, velika većina je dala jedino logičan odnosno potvrđan odgovor. Skoro svi smatraju lošom situacijom činjenicu da niko od članova menadžmenta (rektor i prorektori) ne stanuje u sjedištu Univerziteta. Svi ispitanici rezolutno odbijaju stav da politika treba da ima bilo kakav uticaj na univerzitetu iako iz iskustva znamo da dekane postavljaju političke partije čak iako oni ponekad uopšte nemaju akademskog iskustva. Za studentsku anketu u kojoj studenti ocjenjuju svoje nastavnike, 57% anketiranih profesora smatra da ona ponekad služi da bi se

„nepodobni sklonili”. Studenti vide i smatraju da je zemlja potonula u *najdublju korupciju*. Što je najgore 38% anketiranih ima na neki način *„pozitivan“* stav prema korupciji u društvu koja otvara lakši put da se ostvare neki bitni životni ciljevi. Ukoliko se može ostvariti neka korist spremni su opravdati korupciju. Utilitaristički stavovi su vrlo prisutni kod studenata kod kojih se već formira svijest o prihvatljivosti odnosno moralnosti oslanjanja na korupciju tokom profesionalne karijere. Negativan stav prema korupciji ima 62% anketiranih. Školska znanja su bitna za 55% anketiranih odnosno oni smatraju da im ta znanja mogu nešto značiti u životu i karijeri. Samo su ponekad korisna za njih 35%, a nekorisna za 10% anketiranih studenata. Studenti, njih 70% smatraju da rijetko mogu išta postići bez *pomoći roditelja* ili nekog drugog iz njihove sredine, a da je to apsolutno nemoguće smatra 20%.

Bez pomoći *političke stranke* se ne može ništa postići (47%) a rijetko može (45%). *Samo 8% anketiranih smatra da se bez takve pomoći može nešto postići.*

Mnogi se uzdaju prvenstveno u *lijep izgled*. Studenti su tolerantni prema kršenju Zakona ako je u pitanju zadovoljavanje nekog njihovog interesa. Tako njih 70% izjavljuje da to (kršenje zakona) zavisi od problema (koji relativizuje zakonitost), samo 15% je protiv kršenja Zakona, a 15% je *apriori* raspoloženo za to. Anketirani studenti mahom smatraju da u ovoj zemlji *niko* ne poštuje zakone koji uglavnom služe da se trenira *„strogoća“* na malim ljudima.

Po njihovom mišljenju *najmanje cijenjena* profesija u zemlji je *političar* a *najisplativija* profesija je upravo *političar*. Takvi podaci su izuzetno zabrinjavajući jer sa aspekta mladih perspektive nisu sjajne. Studenti iskazuju veliku *apatiju i beznađe* te nepovjerenje u državu i njene institucije. Kako je istina i poštenje pod velikim znakom pitanja to je prisustvo i snaga nauke na univerzitetu vrlo slabo. Tokom školovanja studenti se ne uče poštenju, poštovanju zadate riječi, poštovanju zakona i etičkih normi, odgovornosti. Čini se da školstvo nije primjer i uzor vrlina već upravo suprotno. Tu se uči prevari, kršenju zakona i nepoštovanju.

Diplome i zvanja se *„kupuju“* na razne načine kroz razmjenu darova. Slična je situacija u regionu. Kazne za uhvaćene u korupciji su blage a procesi dugotrajni (traju godinama) i bezvoljni. U Srbiji sa kojom smo vrlo blisko povezani (ista etnička pripadnost) se praktično zna cijena položenog ispita (prosječno 300 evra) za koji se nudi mito obično preko posrednika (Politika, 27.12.2012.). Korištenje nedozvoljenih sredstava

na ispitima (prepisivanje i *„bubice“*) su uobičajena praksa. Iako anketirani o takvima studentima imaju loše mišljenje, ipak 17% njih smatra da je riječ o *„racionalnim i snalažljivim“* studentima. Takvu neprihvatljivu praksu opravdava sljedećih 13,3% studenata. Velika većina, 60% smatra takve studente *„običnim prevarantima“* odnosno ima loše mišljenje ali je to, kako izgleda kod većine (na bazi usmenog razjašnjenja) samo deklarativan iskaz. Dakle, oni uglavnom imaju jasan moralni stav o fer i poštenom polaganju ispita. Prema izjavama, jedan dio njih bi, kad bi bio u prilici, *to isto radio*. Jedan manji broj bi ih vrlo strogo kažnjavao. Praksa korišćenja nedozvoljenih sredstava na ispitima je toliko raširena da se javno oglašava ponuda iznajmljivanja *„bubica“* sa cijenom.

U prikazanom kontekstu apsolutno utopijski djeluju stavovi, mišljenja i prijedlozi koje iznosi akademik Dušan Teodorović koji kaže da rektori i dekani fakulteta moraju da budu birani na osnovu međunarodnog konkursa a ne na osnovu lokalnog lobiranja, da docenti treba da imaju probni rad od 6 godina. Ministar bi trebao da kažnjava rigoroznim sankcijama plagijatorstvo nastavnika u naučnom radu (doživotno udaljavanje sa univerziteta) kao i prepisivanje studenata na ispitima. Pošto ne postoji nikakva odgovornost nastavnika nužno je da se ona uspostavi, smatra ovaj akademik. Da se na univerzitetu zapošljavaju ljudi koji su školovani u inostranstvu. (Politika, 23.april.2014.) Brojni primjeri iz naše prakse nam govore da su ove ideje i prijedlozi svjetlosnim godinama udaljeni od nas. Zato se sasvim izvjesno može očekivati da ćemo još dugo godina ostati među najgorim univerzitetima na svijetu.

ZAKLJUČAK

Javni univerziteti su paradigma sistema vladajućih društvenih vrijednosti. U nestabilnoj zemlji, razdiranom etničkim i političkim sukobima, koja se 19 godina nakon rata nalazi u permanentnoj ekonomskoj i društvenoj krizi javni univerziteti su samo ogledalo stanja u društvu. Način upravljanja, neizgrađenost i slabost institucija, ignorisanje i nepoštovanje zakona i drugih pisanih i nepisanih pravila od strane uprave, nedostatak javne kontrole, netransparentnost, korupcija i nepotizam, apsolutna vladavina političkih stranaka u svim sferama društva su ključni elementi slike javnih

univerziteta i društva u cjelini. Sistem vrijednosti kod studenata je preuzet od društva kontaminiranog politikom stranaka koje su važan aktivni promotor sveprisutne korupcije i nepotizma, čini da studenti ne vide svjetlu perspektivu. Najgore je što ne vide u čemu je smisao napora i ozbiljnog učenja u svijetu u kome je to na najnižoj ljestvici rang liste sistema društvenih vrijednosti. Na cijeni je ‘snalaženje’, laž i prevara a to nisu uslovi u kojima se može razvijati univerzitet kao mjesto gdje su ljudi posvećeni traganju za istinom. Svi objektivni problemi iz realne sfere ne amnestiraju vlasti i upravu univerziteta od odgovornosti da s obzirom na relativno velika ulaganja društva u visoko obrazovanje u siromašnoj zemlji, nisu uspjeli od javnih univerziteta napraviti ozbiljnije institucije. Bez obzira na sve teškoće i siromaštvo okruženja izgradnja univerziteta tokom dvije decenije postojanja (UIS) ne mora značiti nemoguću misiju jer to počiva na ljudima a ne toliko na materijalnim sredstvima za što je dokaz mnogo bolja pozicija od naše, nekih univerziteta iz najsiromašnijih zemalja na svijetu. O tome svjedoči i primjer iz uvoda u ovaj tekst.

LITERATURA

- [1] Bek, U. (2001), *Rizično društvo*, U susret novoj moderni, Filip Višnjić, Beograd
- [2] Colson E. (1960), *The Social Organisation of the Gwembe Tonga*, Kariba Studies, University of Manchester.
- [3] De George, T.R.,(1999), *Business Ethics*, 5th Ed. Pearson Education,Inc,publishing as Prentice Hall, New Jersey.
- [4] Dvorniković (2000), *Karakterologija Jugoslovena*, Prosveta, Beograd. (prvo originalno izdanje : Kosmos, Beograd,1939.g.)
- [5] Ekonomisti odoše u mesare, (2014), Press,6.mart,
- [6] Gordon, J. R.(1998) , *Organizational Behavior – a diagnostic approach*, Prentice hall, Inc., New Jersey.
- [7] Hodgson G.M.(2007), Evolutionary and Institutional Economics as the New Mainstream?, *Evolutionary and Institutional Economics Review*, Vol 4, No.1. September, Tokyo.(7-25)
- [8] Fukujama F. (2007), *Gradenje države*, Filip Višnjić, Beograd. Original:Francis Fukujama,(2003), *State Building* , Cornell University Press.
- [9] Ispit za 300 evra, (2012), *Politika*, 27.decembar.
- [10] Jaspers K. (2003), *Ideja univerziteta*, Plato, Beograd (naslov originala: Karl Jaspers,(1956), *Die Idee der Universitet*, Berlin, Springer Verlag.
- [11] Kodeks profesionalne etike, Univerzitet u Istočnom Sarajevu,(www.ues.rs.ba)
- [12] Novi početak za Univerzitet u RS, (2012), *Glas Srpske*, 27. juni.
- [13] Oprema stara 30 godina, kabineti prokišnjavaju (2012), *Glas Srpske*, 14-16.april.
- [14] Pejović S. Colombato E.(2011), *Norma i ekonomska efikasnost*, CID, Podgorica.
- [15] Posner R. (1980), *The Theory of Primitive Society with Special Reference to Law*, 23. J.L@Econ1
- [16] Rahim, M. A., (2002), Toward a theory of managing organizational conflict, *The International Journal of Conflict management*, Vol 13, (210-231)
- [17] Rot, N. (2002), *Osnove socijalne psihologije*,deseto izdanje, Zavod za udžebnike, Beograd
- [18] Slobodni čovjek Momir Ćelić,(2012), *Nezavisne novine*, 12.april.
- [19] Strajk A.K., Mos A.P.,(2008), *Etika i studentski život*, Pristup preko studije slučajeva, Službeni glasnik, Beograd
- [20] Svi maturanti upisuju fakultet,(2012), *Glas Srpske*, 04.maj.
- [21] UPNRRS, Udruženje prosvjetnih i naučnih radnika Republike Srpske, Korupcija u obrazovanju Republike Srpske, Patriot, 24.04.-12.06.2006.
- [22] Vukosavljević V.S. (2012) , *Istorija seljačkog društva*, Seoske ustanove i uredbe, Službeni glasnik, Beograd
- [23] www.webometrics.com, (14.02.2013)